

FOCUS OP INNOVATIEF VAKMANSCHAP

Het middelbaar beroepsonderwijs vervult een cruciale rol voor de land- en tuinbouw. Vakmanschap is de basis voor agrarische bedrijven, maar ook innovatie is nodig. LTO werkt samen met de Agrarische Opleidingscentra (AOC's) aan versterking van het innovatief vakmanschap. In deze brochure worden verschillende kanten hiervan belicht. Wij nodigen iedereen van harte uit de samenwerking tussen het groene onderwijs en het agrarisch bedrijfsleven verder gestalte te geven.

Agrarische sector nog steeds sterk verbonden met groen onderwijs

De land- en tuinbouw zijn vanouds sterk verbonden met het groene onderwijs. Echter, de scholen zijn groter geworden, het opleidingspalet veel breder en de leerlingen hebben vaak nauwelijks een band met de agrarische sector. Aan de andere kant staat onderwijs nog steeds hoog op het lijstje van de primaire sector en wordt gewerkt aan vernieuwing van de onderlinge band.

Noud Janssen, portefeuillehouder Kennis en Innovatie bij Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO) Nederland, geeft aan dat de samenwerking van het onderwijs met het agrarische bedrijfsleven een nieuwe fase ingaat.

Noud Janssen
LTO Nederland

Medy van der Laan
voorzitter AOC Raad

"De toekomst van de agrarische sector hangt af van goed opgeleide mensen", voorspelt Janssen. Het gaat dan vooral om opvolgers van de steeds groter wordende bedrijven, maar ook medewerkers die op verschillende functies in de bedrijven een belangrijke rol spelen. "Hierbij zien we steeds sterker dat de primaire sector niet op zichzelf staat, maar opereert in nauwe samenwerking met toeleverende en verwerkende bedrijven. De samenwerking binnen het Agro en Food en Tuinbouwcluster

heeft een flinke impuls gekregen met het topsectorenbeleid van de regering. Ketenpartijen realiseren zich dat succes afhankelijk is van goed presteren in elke schakel van de keten. Dat besef betekent dat we op veel gebieden meer met elkaar gaan optrekken; ook op het gebied van onderwijs. In de topsector hebben we een Human Capital Agenda (HCA) opgesteld, met daarin gezamenlijke doelen op het gebied van opleidingen, jongerenperspectief en goed werkgeverschap."

Trekker van deze HCA is Medy van der Laan, voorzitter van de AOC Raad. Hoe ervaart zij de samenwerking tussen onderwijs en agrarisch bedrijfsleven? En hoe kunnen we daar via de HCA een impuls aan geven?

"Kern van de HCA is dat we samen inzetten op de aanpak vanuit het perspectief van jongeren", vertelt Van der Laan. "Het besef groeit, zowel bij onderwijs als agrarische ondernemers, dat de jongeren een ander beeld hebben van werken en leven, andere eisen stellen en verwachtingen hebben dan de jongere van 20 à 30 jaar geleden. Een eigentijdse benadering en het serieus nemen van de huidige, goed opgeleide jongere is cruciaal om van de HCA een succes te maken. Het is fijn dat steeds meer agrarische ondernemers hierin samenwerken met het onderwijs en dat het onderwijs steeds meer de ondernemers opzoekt."

Het bijzondere van het groene onderwijs is dat het nog steeds onder het ministerie van Economische Zaken valt. Waarom is dit belangrijk?

Janssen: "Bij het ministerie van Economische Zaken staat de economische ontwikkeling van bedrijven en het functioneren van de economie centraal. EZ stelt hiervoor middelen - in een samenhangend pakket - beschikbaar. Zo zien we binnen de topsectoren dat onderzoeksgelden worden ingezet voor economische doelen (naast maatschappelijke en wetenschappelijke doelen). Voor onderwijs is dit ook belangrijk. De middelen die EZ kan inzetten, betekenen dat het onderwijs zich kan bezighouden met zaken die voor bedrijven van belang zijn, zoals innovatietrajecten en leren in de praktijk. Door de samenhang in economisch en onderwijsbeleid ontstaat meerwaarde."

Van der Laan: "Het succes van de 'gouden driehoek' van onderwijs, bedrijfsleven en overheid is te danken aan de financiële middelen die vanuit EZ zeer gericht hierop worden ingezet. Dat heeft de afgelopen decennia zijn vruchten afgeworpen. Het groene onderwijs wordt vaak als rolmodel van samenwerking gezien in de andere, niet-groene sectoren. Iets om trots op te zijn."

Toch verliest het groene onderwijs steeds meer zijn bijzondere positie. In het regeerakkoord is een bezuiniging opgenomen van 55 miljoen euro, juist op deze middelen die volgens jullie zo belangrijk zijn.

Van der Laan: "Deze bezuiniging is heel schadelijk voor de werking van de gouden driehoek. Ik denk dat Den Haag dit zwaar onderschat. Iedereen moet bezuinigen, natuurlijk kan er altijd iets vanaf, maar door in één klap de volledige 55 miljoen euro weg te halen, wordt een algemeen gewaardeerd en aantoonbaar succesvol model afgebroken. Iets wat niet meer kan worden

hersteld, want het gaat over zaken als netwerken, matching van financiële middelen en inhoudelijke samenwerking."

Janssen: "We doen een sterk beroep op het ministerie om deze bezuiniging te heroverwegen. Voor mkb-sectoren, zoals de land- en tuinbouw, heeft onderwijs een grotere rol dan alleen het scholen van mensen. Het onderwijs fungeert als een volwaardig onderdeel van de zogenoemde 'gouden driehoek' van kennisinstellingen, overheid en bedrijfsleven. Dus niet alleen kennisontwikkeling, maar juist ook kennisoverdracht. Onderwijsinstellingen zijn daar expert in."

Wat moet het agrarisch bedrijfsleven doen om volwaardig invulling te geven aan haar positie in de gouden driehoek?

Van der Laan: "Belangrijk is dat naast (toegepast) onderzoek vakmanschap op mbo-niveau door het agrarisch bedrijfsleven centraal wordt gesteld. Daar zit namelijk het arbeidsmarktnelpunt van de toekomst."

Janssen: "In ieder geval is belangrijk dat onderwijs hoog bij ons op de agenda blijft. Dat stond het altijd al, maar toch te veel op ad hoc basis, waardoor onze inzet vanuit LTO minder zichtbaar was. We willen ons sterker gaan organiseren, intern binnen LTO, maar ook samen met partners uit het bedrijfsleven in het groene domein. Met partijen, zoals de hovenierssector, de loonwerksector en de levensmiddelenindustrie, zijn we een werkgeversoverleg gestart om als groen bedrijfsleven beter partij te geven. Alleen als we zelf goed weten wat we willen en ons organiseren, kunnen we volwaardig invulling geven aan een goede samenwerking met het groene onderwijs."

Als de arbeidsmarkt verandert moet je meebewegen

Het aantal deelnemers aan agrarische opleidingen daalt en naar verwachting blijft dat dalen. Tegelijk zien we meer differentiatie, minder bedrijfsopvolgers die een niveau 4 opleiding doen, meer medewerkers die een niveau 2 en 3 opleiding willen doen. Scholen en het bedrijfsleven moeten inspelen op deze veranderingen.

Als er te weinig leerlingen zijn voor een bepaalde opleiding, dan zijn er diverse mogelijkheden, zoals het combineren van verschillende opleidingen, zodat er voldoende grote groepen ontstaan of het concentreren van opleidingen op minder locaties.

Deze mogelijkheden hebben voor- en nadelen. Voordeel van combineren is dat de opleidingen in veel regio's kunnen worden aangeboden en leerlingen niet te ver hoeven te reizen. Een nadeel is dat de opleiding te algemeen wordt en niet toegespitst op de agrarische sector of een specifieke deelsector. Het voordeel van concentreren is dat leerlingen veel meer een

op hun behoefte toegesneden programma kan worden geboden en dat de herkenbaarheid voor de sector groter is. Een nadeel is de afstand die leerlingen moeten overbruggen om de opleiding te kunnen volgen.

Inzet LTO

Na een brede inventarisatie bij sectoren, in regio's en gesprekken met alle AOC's, is een beeld ontstaan van een gewenste ontwikkeling, gegeven de situatie van afnemende leerlingenaantallen.

LTO is onder de indruk van alle ontwikkelingen die de instellingen doormaken en de oplossingen die worden gekozen om in te spelen op kleinere leerlingenaantallen. De AOC's en de sector werken nog steeds op veel plaatsen goed samen. Echter, de sector is niet overal tevreden mee. Zo zijn er locaties waar niet de gewenste kwaliteit kan worden geboden. Ook bedrijven die stagiairs hebben, geven aan dat er regelmatig verschil is in verwachting bij leerling en het stagebedrijf.

LTO zet in op een aantal verbeteringen:

1. Meer transparantie over de inhoud van de aangeboden opleiding en de kwaliteit ervan. Mogelijke indicatoren hiervoor zijn aantallen leerlingen per deelsector, tevredenheid van leerlingen en het oordeel van het beroepenveld. LTO gaat met het onderwijs in gesprek over deze indicatoren en de invulling hiervan;
2. Samenwerking tussen scholen om vooral sectorgerichte expertise aan te kunnen bieden. Dit kan betekenen dat een opleiding alleen nog op een bepaalde locatie wordt aangeboden. Samenwerken kan door gezamenlijke ontwikkeling van lesmaterialen, delen van expertise en docenten en delen van voorzieningen. Voertuig hiervoor kunnen de Centra voor Innovatief Vakmanschap (CIV's) van de topsectoren zijn. LTO participeert actief in de samenwerkingsprojecten en in de CIV's;
3. Regelmatige afstemming met sectoren en bedrijven over de invulling van de opleidingen. Om deze invulling te geven, wil LTO een aantal regionale beroepenveldcommissies instellen. De commissies zijn gericht op meerdere instellingen, mede om de samenwerking tussen de instellingen te concretiseren.

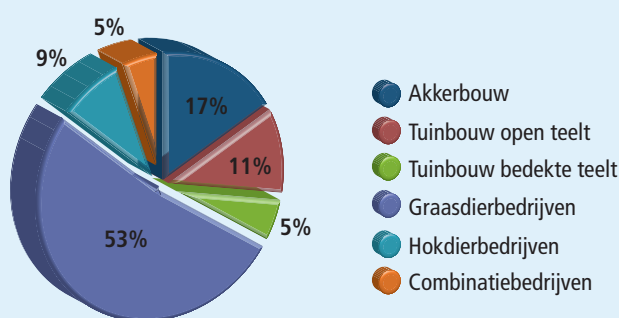
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt

Het beroepsonderwijs is gericht op de ontwikkeling en instroom van voldoende gekwalificeerde mensen voor de arbeidsmarkt. In de agrarische sectoren is de vraag naar mbo'ers het grootst, maar deze vraag varieert per regio en per sector.

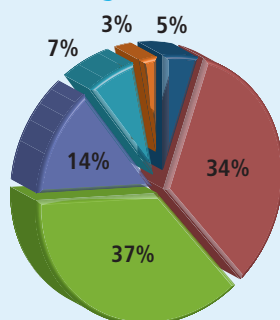
Ontwikkeling bedrijven

De primaire sector bestaat uit zo'n 70.000 bedrijven, waarvan het grootste deel behoort tot de veehouderij. Gemiddeld werken per bedrijf twee gezinskrachten, een vaste arbeidskracht en 0,4 arbeidsjaareenheid (AJE) losse (flexibele) arbeidskracht. Dit varieert echter sterk per sector. De bedrijven in de tuinbouwsectoren hebben gemiddeld 3,5 vaste arbeidskracht en 2 AJE losse arbeid. In totaal werken er in de land- en tuinbouwsectoren circa 60.000 vaste vreemde arbeidskrachten.

Verdeling bedrijven over sectoren

Verdeling vaste vreemde arbeid over de sectoren

Bron: CBS Landbouwtelling 2011, bewerking PT/LTO

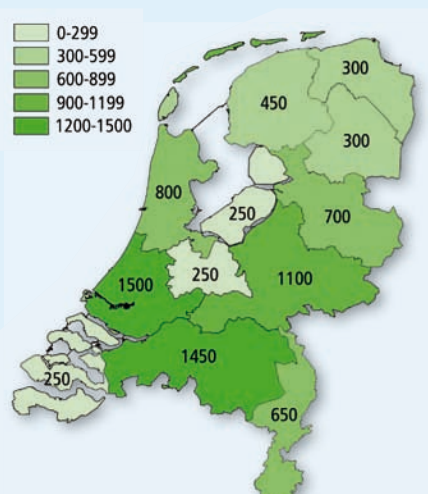
Het aantal agrarische bedrijven neemt jaarlijks af. Het aantal werkenden in de land- en tuinbouw daalt mee, mede doordat de productie steeds efficiënter wordt ingericht. Tevens zien we een verschuiving van familiearbeid naar vaste en steeds vaker ook flexibele arbeid op de bedrijven.

De agrarische sector is niet gelijkmatig over Nederland verdeeld, doordat de tuinbouwsectoren en de hokdierensector geclusterd voor komen. Een schatting gebaseerd op de huidige personeelsbezetting komt uit op een jaarlijkse behoefte aan ongeveer 8.000 personen nieuwe instroom (gezinskrachten en vaste vreemde arbeid). Hierbij is uitgegaan van een jaarlijkse instroom van 2,5 procent gezinskrachten en 10 procent vaste, vreemde arbeid.

In bijgaande kaart is aangegeven hoe deze jaarlijkse instroom verdeeld is over de provincies. De grootste behoefte aan nieuwe instroom zit in Zuid-Holland, dit komt door het grote aandeel glastuinbouw met veel personeel. Daarna volgen Noord-Brabant en Gelderland, beide grote provincies met relatief veel arbeidsintensieve teelten en veehouderijsystemen.

Geschatte jaarlijkse instroom gezins- en vreemde arbeid

Bron: CBS Landbouwtelling 2011, bewerking PT/LTO

Opleidingsniveau agrarische sector

De meeste werkenden in de agrarische sector zitten op mbo-niveau. Uit gegevens van de arbeidsmarktmonitor van Productschap Tuinbouw blijkt dat ongeveer 70 procent van de werkenden in de tuinbouw (gezinsarbeid en vaste, vreemde arbeid) een mbo-opleiding heeft. 25 procent heeft vmbo of mbo-1 niveau en 5 procent hbo-niveau of hoger. Het is aannemelijk dat het aandeel hbo-ers in de land- en tuinbouw de komende jaren stijgt, doordat bedrijfsopvolgers een steeds hoger opleidingsniveau genieten. De instroom vanuit de AOC's blijft voor de land- en tuinbouw erg belangrijk. De jaarlijks benodigde instroom van arbeid in de bedrijven wordt geschat op 8000 personen. Als 70 procent van die jaarlijkse instroom van de AOC's zou komen, dan zouden er jaarlijks ruim 5.000 studenten instromen. Deze getallen worden bij lange na niet gehaald. In de praktijk stromen veel andere mensen de bedrijven in. Zij hebben al elders een baan gehad, soms binnen en soms buiten de sector. Vaste, vreemde arbeid wordt steeds meer vervangen door flexibele arbeid (seizoensarbeid, uitzendkrachten).

Ontwikkelingen onderwijs

Het aantal leerlingen dat wordt opgeleid voor de primaire sectoren daalt. In 1985 waren het er zo'n 9.000, tegenwoordig zijn het er 3.000, waarvan minder dan 2.000 in de veehouderijsectoren en 1.000 in de plantenteeltrichtingen. De opleidingen worden gegeven op dertien AOC's. Het aantal leerlingen per AOC verschilt, maar bij veel AOC's behoren de opleidingen Veehouderij en Teelt inmiddels tot de kleine opleidingen. De arbeidsmarkt voor schoolverlaters in de agrarische richtingen is goed. Voor de mbo-richting Productiedieren (Veehouderij) is de kans op werk

voor schoolverlaters voldoende tot goed. Voor de richting Teelt (alle niveau's) is de kans op werk ruim voldoende tot goed.

Discrepantie vraag en aanbod

Het is duidelijk dat het groene onderwijs niet kan voorzien in de totale vraag naar arbeid op de bedrijven. Met name in gebieden met veel tuinbouw overstijgt de vraag ver de uitstroom van de scholen. In deze regio's worden vanuit de sectoren initiatieven genomen voor bedrijfstakgerichte scholing; bijvoorbeeld via het Agro Opleidingshuis en de Hortibedrijfsschool. In gebieden met voornamelijk melkveehouderij en akkerbouw, zoals de noordelijke provincies, lijken vraag en aanbod beter met elkaar in evenwicht te zijn. Echter, daar is het probleem dat het met steeds minder leerlingen moeilijk blijft opleidingen te bekostigen en hun kwaliteit te borgen.

Agro-opleidingshuis, het platform voor branchescholing

De primaire sectoren hebben met diverse ketenpartijen het Agro Opleidingshuis ontwikkeld. Het 'huis' is gaandeweg gebouwd en verbouwd en is nu het platform voor bedrijfstakscholing, Leven Lang Leren en voor de samenwerking tussen onderwijs en het bedrijfsleven.

Het begon met scholingsconsulenten. De sector 'Bomen en vaste planten' heeft er al meer dan tien jaar ervaring mee opgedaan. Sinds 2009 hebben andere sectoren de scholingsconsulent overgenomen. De scholingsconsulenten werken samen in het Agro Opleidingshuis.

De scholingsconsulenten ondersteunen op verschillende manieren ondernemers en hun personeel met deskundigheidsbevordering. Ze bespreken met ondernemers de noodzaak van ontwikkeling van zichzelf en hun medewerkers, waarbij scholing een middel is. Om de scholingsbehoefte in kaart te brengen, wordt in diverse sectoren gebruik gemaakt van de ontwikkelscan. Hierin is van de belangrijkste functies uit de cao in kaart gebracht wat de medewerker moet kennen en kunnen. Voor zover hieraan niet wordt voldaan, is per ontbrekende kennis en vaardigheid aangegeven welke opleidingen voor handen zijn om daarin verbetering te brengen.

Scholingsconsulenten voor de land- en tuinbouw

Naam	Sector	Tel.nr.	Emailadres
Gerrie van den Bos	fruitteelt	06 12876146	gvdbos@aequor.nl
Mara Juckers	glastuinbouw	06 51716652	m.juckers@hortibedrijfsschool.nl
Trudi Kedzierski	vollegrondsgroententeelt	06 22202518	tkedzierski@aequor.nl
Dineke Rietveld	pluimvee, varkens en melkveehouderij	06 21199893	drietveld@aequor.nl
Jolanda Rosloot	glastuinbouw	06 11596675	j.rosloot@hortibedrijfsschool.nl
Walter van der Steege	glastuinbouw	06 46047669	w.vdsteege@hortibedrijfsschool.nl
Rob Tuin	bloembollenteelt	06 13095378	rtuin@aequor.nl
Piet Verhoeven	boom- en vaste plantenteelt	06 51426753	pverhoeven@aequor.nl

Preferred suppliers

Een probleem bij veel scholingstrajecten is dat onduidelijk is wat de inhoud van verschillende cursussen is, hoe ze aansluiten bij de behoefte van het bedrijfsleven en of ze wel voldoende deelnemers hebben om door te gaan. Vanuit het Agro Opleidingshuis worden de relevante scholingstrajecten in kaart gebracht en wordt informatie aan bedrijven gegeven over de inhoud en kwaliteit. Ook zijn er kwaliteitscriteria bepaald en worden afspraken gemaakt met een aantal zogenoemde preferred suppliers voor de trajecten die duidelijk aansluiten op de functieprofielen uit het bedrijfsleven. Deze preferred suppliers zijn veelal de bestaande instellingen in het groene onderwijs. Hier wordt bewust voor gekozen om de aansluiting met het reguliere onderwijs te versterken.

Nieuwe fase

Het Agro Opleidingshuis (AOH) is gaandeweg ontstaan. Er staat nu een bouwwerk, waarmee de sectoren invulling kunnen geven aan de opleidingsbehoefte van ondernemers en (toekomstige) medewerkers. Sectoren die nog niet actief zijn in het AOH geven aan te willen aansluiten. De continuïteit van het huis wordt gewaarborgd door de inzet van middelen uit de Colland sectorfondsen. Met het AOH staat een gebouw waarin de primaire sectoren zich kunnen vinden en waarmee invulling kan worden gegeven aan scholing van werkenden en aan de samenwerking met het onderwijs.

Wensen en initiatieven in de verschillende sectoren

De agrarische sector bestaat uit deelsectoren die ieder hun eigen vragen en eisen hebben met betrekking tot onderwijs. Om hier inzicht in te krijgen, is met vrijwel alle sectoren gesproken. Het beeld dat hieruit naar voren komt, is dat alle sectoren behoefte hebben aan vakspecifiek onderwijs, maar wel gekoppeld aan vernieuwing in de sector.

Kleine sectoren erkennen dat een aparte, gespecialiseerde opleiding niet haalbaar is en richten zich op specifieke oplossingen, zoals gezamenlijke praktijkdagen en specifiek lesmateriaal voor keuzeonderdelen. Voorbeelden zijn de Fruitacademie, het project 'Versterking en vernieuwing akkerbouwonderwijs' en de samenwerking Varkens- en Pluimveeonderwijs.

Fruitacademie

De Nederlandse Fruittelers Organisatie (NFO), Helicon Opleidingen en Edudelta College hebben de krachten gebundeld in de Fruitacademie, met als doel het beschikbaar houden van innovatief en kwalitatief goed fruit(teelt)onderwijs, het

bevorderen van vakmanschap en kennisontwikkeling en het op maat beantwoorden van opleidingsvragen.

De Fruitacademie biedt cursussen en trainingen. Het aanbod wordt in samenwerking met partners uit de onderzoeksweld, het bedrijfsleven en het onderwijs jaarlijks vernieuwd en aangepast aan actuele ontwikkelingen. De ambities van de Fruitacademie voor de toekomst richten zich met name op het aantrekkelijker maken van het fruitteeltonderwijs en het intensiever betrekken van het bedrijfsleven in de ontwikkeling en uitvoering van het onderwijs. Er wordt nieuwe (praktijk) lesstof gemaakt en er wordt gewerkt met een pilot afstandsleren, waardoor onderwijs op een flexibele manier aangeboden kan worden.

Verder gaat er structureel uitwisseling plaatsvinden met andere fruitteeltopleidingen (ook in België), bijvoorbeeld via gezamenlijke praktijkdagen. De praktijk wordt verder geïntegreerd door het betrekken van vakspecialisten. Dit gebeurt al in de vorm van masterclasses, een leergang ondernemersvaardigheden en gastdocentschap in het dagonderwijs.

Akkerbouw

In 2011 hadden de AOC's samen 180 leerlingen op de mbo-opleiding Akkerbouw. De AOC's Edudelta in Goes, het Groenhorst College in Emmeloord en AOC Terra in Groningen hebben de meeste akkerbouwleerlingen. Daarom zijn met deze drie de plannen verder uitgewerkt in het project 'Akkerbouwonderwijs Vernieuwing en Concentratie'.

Samen met de scholingsconsulent Akkerbouw werken zij aan nieuw lesmateriaal van hoge kwaliteit. De bedoeling is dat het ontwikkelde lesmateriaal ook kan worden gebruikt door andere AOC's die akkerbouwonderwijs verzorgen. Ook wordt een jaarlijkse docentendag georganiseerd. In 2012 zijn docenten bijgeschoold over precisielandbouw en in 2013 wordt aandacht besteed aan de bodem.

Het bedrijfsleven is bij het ontwikkelen van lesmateriaal betrokken. Akkerbouwers geven aan wat zij van toekomstige opvolgers of medewerkers verwachten. En goede stageplaatsen aanbieden, want praktijk is een belangrijk onderdeel van de opleiding.

Varkens- en pluimveehouderij

Zowel in het varkens- als het pluimveehouderijonderwijs is de afgelopen jaren vooruitgang geboekt, doordat AOC's zijn gaan samenwerken. De groepen leerlingen per AOC zijn te klein geworden om gerichte programma's te kunnen bieden en bekostigen. Door intensieve samenwerking tussen AOC's en de interactie met het werkveld kan de kwaliteit van het onderwijs op peil worden gehouden. De scholingsconsulent Veehouderij heeft hierin een belangrijke bijdrage die ertoe moet leiden dat nieuwe ontwikkelingen vanuit het bedrijfsleven in het onderwijs terecht komen.

In samenwerking met VarkensNet worden regelmatig studenten- en docentendagen gehouden over actuele thema's. Eric Douma van LTO Varkenshouderij is blij dat er nu snel een goede basisopleiding Dier wordt ontwikkeld. "De specifieke sectoropleiding zou moeten worden geconcentreerd op één opleidingslocatie. Waar dat dan precies moet zijn, hangt af van waar de meeste studenten vandaan komen," zegt Douma. "Onderwijs moet modulair worden opgebouwd om zowel reguliere studenten als zij-instromers te bedienen."

www.lto.nl

COLOFON

Deze onderwijsbrochure is een uitgave van LTO Nederland en is mogelijk gemaakt door het ZLTO Bestuursfonds, de Fondsen van LTO Noord en LLTB Ontwikkeling.
Redactie: LTO Nederland, Projecten LTO Noord. **Eindredactie:** Grooth Communicatie. **Fotografie:** LTO Noord, LLTB, De Geus en Hartman, CITAVERDE College.
Vormgeving en druk: SHD Grafimedia. Extra exemplaren zijn verkrijgbaar door een mail te sturen naar: dquinten@projectenltonoord.nl.